

ДИСКУСІЇ ТА ОБГОВОРЕННЯ

УДК 346.2

Ю. Ю. Акіменко, кандидат юридичних наук, доцент

кафедра права Європейського Союзу та порівняльного правознавства
Національний університет «Одеська юридична академія»
вул. Піонерська, 2, м. Одеса, 65009, Україна

**ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ПЕРЕТВОРЕННЯ
ГОСПОДАРСЬКИХ ТОВАРИСТВ В УКРАЇНІ**

Виконані дослідження особливостей перетворення відкритих та закритих акціонерних товариств у публічні та приватні. На основі аналізу чинного законодавства висвітлено суперечності, пов'язані з порядком припинення юридичних осіб шляхом перетворення. У статті сформульовані наукові висновки та пропозиції щодо удосконалення чинного законодавства, що регулює порядок припинення юридичних осіб з правонаступництвом.

Ключові слова: юридична особа, господарські товариства, закриті акціонерні товариства, перетворення.

Становлення і розвиток ринкових відносин в Україні обумовили виникнення на початку 90-х років минулого сторіччя нових видів юридичних осіб із корпоративним устроєм — підприємницьких товариств. На сьогодні вони стали однією з найбільш поширених організаційно-правових форм в Україні. В Україні поштовхом становлення акціонерної форми власності стали приватизаційні процеси, роздержавлення і корпоратизація підприємств. Незрілість внутрішнього та зовнішнього інституціонального середовища вітчизняних корпорацій обумовлювали низьку ефективність їх функціонування, недостатню активність на фондовому ринку, конфлікти інтересів, рейдерство тощо.

30 квітня 2009 року набув чинності Закон України «Про акціонерні товариства», який багато змінив у діяльності акціонерних товариств, наблизив законодавчу базу та практику корпоративного управління України до чинного законодавства та прогресивної практики корпоративного управління країн Західної Європи. Прийняття Закону України «Про акціонерні товариства» істотно вплинуло на їх правовий статус. Із 30.04.2011 р. втрачають чинність статті 1–49 Закону України «Про господарські товариства» у частині, що стосується акціонерних товариств [1]. Таким чином, сьогодні триває процес доопрацювання статутів та інших внутрішніх положень акціонерних товариств, створених до набрання чинності Закону України «Про акціонерні товариства», відповідно до його норм. Тому своєчасне усунення деяких перешкод та суперечностей може позитивно вплинути на розвиток корпоративного сектора та фінансового ринку загалом.

Проблемні питання діяльності акціонерних товариств об'єднують у два умовні блоки: застосування законодавства в умовах колізії норм різних нормативно-правових актів та реалізація корпоративних інтересів акціонерів. У працях І. Гришиної [5], Н. Захаренко [6] піднімаються питання підвищення відповідальності учасників акціонерних правовідносин, зокрема вводиться поняття «акціонерна відповідальність». На аналіз загальних проблем, які склалися в площині регулювання акціонерних товариств, відповідно до оновленого законодавства, звертають

увагу вітчизняні дослідники, серед яких Ю. Жорнокуй [7], В. Жук [8], В. Кравчук [9], Спасибо-Фатєєва І. [10] та інші. Загалом вони фіксують прогресивність Закону України «Про акціонерні товариства», відповідність його міжнародним стандартам, що в перспективі справлятиме значний вплив на економічний розвиток України, сприятиме залученню додаткових інвестицій та вдосконалив систему захисту прав власників акцій. Проте зазначені автори стверджують, що деякі положення Закону потребують доопрацювання та узгодження з іншими нормативними актами, які забезпечують належне функціонування відповідного типу організаційно-правової форми юридичних осіб.

Підкреслимо, що зміна організаційно-правової форми юридичної особи спричиняє значні правові наслідки як для третіх осіб (наприклад, у разі перетворення повного товариства у товариство з обмеженою відповідальністю), так і для засновників (учасників) юридичної особи (оскільки в разі перетворення може, по-перше, змінюватися обсяг їхньої відповідальності перед третіми особами, по-друге, може змінюватися їх кількісний склад). Варто погодитися з О. Гулою, котра вважає, що зміна форми юридичної особи в деяких випадках, зокрема у разі перетворення приватного підприємства в акціонерне товариство впливає на зміну форми праввідносин — замість прав засновника, особа набуває прав акціонера [11, с. 84].

Оскільки приведення діяльності закритих та відкритих акціонерних товариств у відповідність до положень Закону України «Про акціонерні товариства» є тривалим та складним процесом, пов'язаним зі зміною форми обігу акцій з документарної на бездокументарну, проведенням численних зборів акціонерів, реєстрацією ряду дій щодо приведення діяльності акціонерних товариств у відповідність в Державній комісії з цінних паперів та фондового ринку (далі ДКЦПФР), нерідким є вибір альтернативного шляху приведення діяльності акціонерного товариства у відповідність до положень чинного законодавства, а саме реорганізація акціонерного товариства шляхом перетворення його на товариство з обмеженою відповідальністю.

Відповідно до ст. 106 Цивільного кодексу перетворення юридичної особи здійснюється за рішенням його учасників або органу юридичної особи, уповноваженого на це установчими документами. Відповідно до ст. 41 Закону України «Про господарські товариства» вищим органом акціонерного товариства є загальні збори товариства. У загальних зборах мають право брати участь усі акціонери, незалежно від кількості та виду акцій, власниками яких вони є. Брати участь у загальних зборах з правом дорадчого голосу можуть і члени виконавчих органів, які не є акціонерами. Відповідно до ст. 43 Закону України «Про господарські товариства» про проведення загальних зборів акціонерів держателі іменних акцій повідомляються персонально передбаченим статутум способом. Крім того, загальне повідомлення друкується в місцевій пресі за місцезнаходженням акціонерного товариства і в одному із офіційних друкованих видань Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України чи Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку із зазначенням часу і місця проведення зборів та порядку денного. Повідомлення повинно бути зроблено не менш як за 45 днів до скликання загальних зборів. У разі необхідності може бути зроблено повторне повідомлення в зазначених засобах масової інформації. Загальні збори акціонерів проводяться на території України, як правило, за місцезнаходженням акціонерного товариства, за винятком випадків, коли на день проведення загальних зборів 100 відсотками акцій товариства володіють іноземці, особи без громадянства, іноземні юридичні особи, а також міжнародні організації..

Що стосується проблем функціонування Закритих акціонерних товариств (далі — ЗАТ), то сьогодні в Україні існує 34,9 тис. акціонерних товариств, 22,9 тис. з яких є закритими, причому, кількість акціонерів у деяких із них сягає десятків

тисяч. Певною мірою поява закритих акціонерних товариств у ході процесу зміни власності негативно вплинула на розвиток фондового ринку. Чинне законодавство передбачає вільний обіг акцій ЗАТ на організаторах торгівлі, однак реально він не відбувається. В Україні природа закритого товариства не збігається з ідеологією акціонерних товариств, тому у певний термін вони мають змінити свою організаційно-правову форму. Проте у разі прийняття рішення про подальше існування закритих товариств необхідно прописати обмеження щодо обігу їхніх акцій без введення обмежень щодо кількості акціонерів.

Такі утворення певною мірою почали гальмувати розвиток фондового ринку та економічні перетворення. Вони перешкоджають формуванню реальної ринкової вартості підприємств, впровадженню найкращих принципів корпоративного управління та залученню іноземних інвестицій. Керівництво ЗАТ, зловживаючи іноді нечіткістю законодавчих норм, використовує закритість для збереження непрозорості діяльності та повного контролю за процесами управління. Двозначність законодавчих формулювань спричиняє неоднакове правозастосування норм, що регулюють обіг акцій ЗАТ, призводить до багатолітніх судових розглядів. Для функціонування закритих акціонерних товариств відповідно до інтересів акціонерів та потреб фондового ринку в чинне законодавство необхідно внести цілий ряд змін.

У більшості діючих ЗАТ виникають проблеми із отриманням статусу приватного товариства за критерієм максимально дозваної чисельності акціонерів, оскільки такі товариства часто створювалися через викуп трудовими колективами в процесі приватизації, оренду з правом викупу або перетворення колективного підприємства у акціонерні товариства. За цих умов існують пропозиції не поширювати обмеження кількісного складу акціонерів на закриті та відкриті товариства, створені до набрання чинності Законом України «Про акціонерні товариства».

Необхідно чітко врегулювати механізм перетворення ЗАТ, які сформувалися у процесі роздержавлення власності та мають велику кількість акціонерів. За всіма ознаками такі товариства є публічними компаніями і мають перетворитися у відкриті акціонерні товариства. Акціонерні товариства, на відміну від товариств з обмеженою відповідальністю, які в Україні реально не видають пайових свідоцтв, дають змогу володіти акціями і є більш зручною формою для залучення інвестицій.

Учасники ринку ЗАТ у багатьох випадках використовують як механізм боротьби за власність. Ініціаторами створення закритих товариств є переважно керівники підприємств, які мають за мету акумулювати акції трудового колективу і досить часто використовують їх у тіньовій боротьбі, або інвестори, яким подібна організаційно-правова форма допомагає зекономити кошти при купівлі контрольного пакета. Було б бажано, щоб держава (як законодавець) запроваджувала правила, встановлювала строки і була послідовною — без жодних відступів від них. Інакше, як і в ситуації з корпоративною реформою, завжди будуть присутні надії і спокуси в контексті «можливо продовжать», «можливо скасують», «можливо призупинять» тощо.

Із набуттям чинності Законом «Про акціонерні товариства» міноритарні акціонери змушені нести додаткові витрати, пов'язані із зміною форми обігу акцій з документарної на бездокументарну, оскільки зобов'язані заключати договори із зберігачем для відкриття рахунків у цінних паперах та платити за облік цінних паперів на таких рахунках. В абсолютній більшості акціонерних товариств пакети акцій, що належать міноритарним акціонерам, по своїй вартості менші, ніж потрібно заплатити за відкриття таких рахунків

Рішення про створення товариства- правонаступника ухвалюється зборами його учасників. Відповідно до ст.87 Закону «Про акціонерного товариства» вони ухвалюють на спільному засіданні рішення про затвердження установчих документів такої юридичної особи й обрання (призначення) органів управління відповідно до вимог законодавства, хоча форма такого рішення законом не визначена. На

відміну від акціонерного товариства, створення інших господарських товариств не має стадії установчих зборів, оскільки для їх створення достатньо підписати установчі документи.

В установчих зборах беруть участь особи, які є акціонерами товариства, що перетворюється. На цих зборах кожний учасник отримує кількість голосів згідно з його частками в товаристві правонаступнику, власником яких він може стати внаслідок перетворення акціонерного товариства. Проте кількість голосів може мати значення лише під час обрання керівних органів. Слід зазначити, що можливе тільки одноголосне затвердження установчих документів товариства, адже, якщо учасник не згідний з ними, він не підпише їх, фактично відмовившись від участі в товаристві на запропонованих умовах. На практиці виникають питання про правові наслідки бездіяльності акціонерів, які мають право на участь у товаристві- правонаступнику. Припустимо, що вони не з'являються до нотаріуса і не підписують установчих документів. Це унеможливило реєстрацію товариства- правонаступника й порушує права та інтереси інших учасників.

На нашу думку, правові наслідки такої бездіяльності можна передбачити у плані перетворення товариства, де, зокрема, встановити, що обмін акцій на письмові зобов'язання видати частки відбувається протягом певного строку (наприклад одного місяця після прийняття рішення) за заявою акціонера, який має право на такий обмін. Одночасно слід передбачити, що акціонери, котрі не подали заяв, уважатимуться такими, які не бажають проводити обмін акцій на частки, а тому й не ставатимуть учасниками.

Доцільним видається встановлення календарного графіка дій кожного акціонера, який бажає обміняти акції на частку — починаючи від прийняття рішення про перетворення, закінчуючи днем і годиною підписання установчих документів у нотаріуса. План перетворення може містити також як додаток проект установчих документів товариства- правонаступника.

Слід зазначити, що норми Закону України «Про акціонерні товариства» не передбачають правових наслідків у разі не приведення у відповідність статутів та внутрішніх положень раніше створених акціонерних товариств у відповідність до норм цього Закону, що відповідно уже створює ситуацію, коли в Україні можуть існувати як приватні та публічні товариства, так і закриті та відкриті, при чому правове регулювання останніх з квітня 2011 року уже буде відсутнє (в зв'язку зі втратою чинності ст. 1–49 Закону України «Про господарські товариства»).

Література

1. Про акціонерні товариства: закон України № 514-VI від 17.09.2008 р. / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. — 2008. — № 50–51. — Ст. 384
1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV // Відомості Верховної Ради (ВВР). — 2003. — № 40–44. — Ст. 356.
2. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV // Вісник Верховної Ради. — 2003. — № 18–22. — Ст. 144.
3. Закон України «Про господарські товариства» від 19.09.91 № 1576-XII // Відомості Верховної Ради (ВВР). — 1991. — № 49. — Ст. 682.
4. Закон України «Про акціонерні товариства» від 17.09.2008 № 514-VI // Урядовий кур'єр. — 29.10.2008
5. Гришина, І. І. Сутність відповідальності учасників акціонерних правовідносин / І. І. Гришина // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. — 2009. — Вип. 45. — С. 26–33.
6. Захаренко, Н. О. Інститут цивільно-правової відповідальності підприємницьких господарських товариств як одна із форм реалізації правосуб'єктності юридичних осіб [Електронний ресурс] / Н. О. Захаренко // Правове регулювання економіки. — 2009. — Режим доступу: <http://www.nbuiv.gov.ua/portal/soc_gum/pre/2009/index.htm>.

7. Жорнокуй, Ю. М. Закон України «Про акціонерні товариства»: позитивні та проблемні аспекти / Ю. М. Жорнокуй // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. — 2010. — Вип. 48. — С.32–40.

8. Жук, В. М. Методичні рекомендації з реорганізації акціонерних товариств: правовий та обліковий аспекти / В. М. Жук, А. М. Морозова, Л. С. Стецюк // Облік і фінанси АПК. — 2009. — № 3. — Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Oif_apk/2009_3/met_rek.pdf>.

9. Кравчук В. Ліквідація акціонерних товариств за позовом ДКЦПФР [Електронний ресурс] / В. Кравчук // Режим доступу: <http://www.commerciallaw.com.ua/attachments/article/189/KRAVCHUK_Pryrupennya_%20AT_tezu_%20dopovidi_UKR.pdf>.

10. Спасибо-Фатєєва І. Правові наслідки сливу дворічного перехідного періоду для акціонерних товариств, які не встигли привести свою діяльність у відповідність до Закону України «Про акціонерні товариства» [Електронний ресурс] / І. Спасибо-Фатєєва // Режим доступу: <http://www.commerciallaw.com.ua/attachments/article/189/SPASIBO-FATEEVA_nasidky_%20splysu_%20dvorichnogo_%20periody_UKR.pdf>.

11. Гула О. Перетворення приватного підприємства на приватне товариство: шляхи вдосконалення організаційно-правової форми підприємництва / Олена Гула // Підприємництво, господарство і право. — 2003. — № 4. — С. 82–84.

Ю. Ю. Акименко, кандидат юридических наук, доцент

кафедра права Європейського Союзу і сравнительного правознавства
Національний університет «Одеська юридическа академія»
ул. Пионерська, 2, г. Одеса, 65009, Україна

РЕЗЮМЕ

УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ МЕХАНИЗМОВ ПРЕОБРАЗОВАНИЯ ХОЗЯЙСТВЕННЫХ ОБЩЕСТВ В УКРАИНЕ

Выполнено исследование особенностей преобразования открытых и закрытых акционерных обществ в публичные и частные. На основе анализа действующего законодательства освещены противоречия, связанные с порядком прекращения юридических лиц путем преобразования. В статье сформулированы научные выводы и предложения по совершенствованию действующего законодательства, регулирующего порядок прекращения юридических лиц с правопреемством

Ключевые слова: юридическое лицо, хозяйственные общества, закрытые акционерные общества, преобразования